

Erozija androcentrizma v vsakdanji kulturi

Presojanja kakovosti politike kulture gotovo ne morejo temeljiti na posamezniku nasploh, temveč morajo upoštevati dvospolno sestavo družbe. Znano je namreč, da obstajajo spolno neenake možnosti ustvarjanja in uporabe politične kulture in da tudi konec 2. tisočletja ni vseeno, kakšnega spola je posameznik.

Namen tega prispevka je opozoriti na nekatere manj vidne vire androcentrizma ter predstaviti (na podlagi izsledkov javnomnenjskih raziskav) njegovo delno erozijo v slovenski družbi v začetku 90-ih let.

Kljub nekaterim vidnim spremembam (zlasti pri pravni ureditvi) je v sodobnosti na Slovenskem še močno navzoča moškosrediščna kultura, ki preko večine mehanizmov družbenega povezovanja in določanja ter nadzorovanja dejavnosti in obnašanj posameznikov omogoča reproduciranje androarhalizma oziroma patriarhalizma. Kljub temu da je androcentrizem potisnjen v manj vidna območja, to še nikakor ne pomeni, da ga ni več. *Ključna značilnost te vrste (splošno navzočega) seksizma je strogo hierarhično ločevanje dela na javno in zasebno območje ter po spolu tako, da so družbeno nujne in neprekinjene dejavnosti pri zagotavljanju obstoja posameznika in vrste določene kot ženska dela (ki so kot zasebna nižje vrednotena v primerjavi z javnimi).* S tem sta povezani definiranje in omejevanje ženske (z njeno biološko možno materinsko funkcijo) primarno na vlogo matere in gospodinje ter odgovorne za nujne negovalne, skrbniške, gospodinjске in vzgojne dejavnosti. Skratka, ženski je določena vloga podrejenega (u)domače(ne)ga bitja.

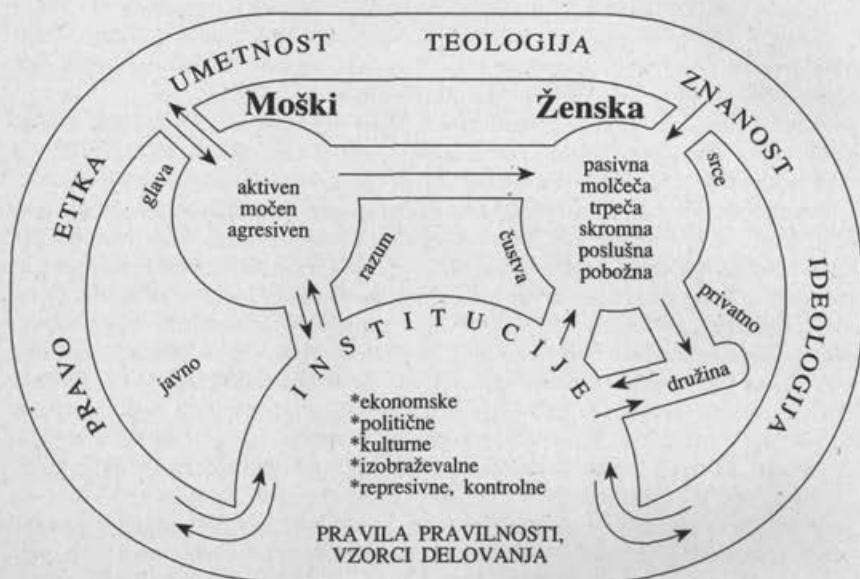
Kljub očitni udeležbi žensk na različnih področjih javnega delovanja (zlasti na gospodarskem področju in v izobraževanju) in kljub povečevanju njihove gnotne neodvisnosti je delitev odgovornosti in vsakdanjih praktičnih obveznosti med spoloma znotraj družine pretežno asimetrična – z bistveno večjo obremenitvijo žensk kot moških. To je praktično univerzalna značilnost položaja žensk v sodobnem svetu, ki obstaja neodvisno od višine dohodka žensk in ki jo razkriva skoraj vsaka raziskava o delitvi del na tržno (plačano) in domače (neplačano) delo po spolu, kot poudarja npr. tudi B. Hobson (1992:4). V različno razvitih okoljih ugotavljajo (npr. Schmidt-Waldherr, 1993), da ženskega vključevanja v javno delovanje v zadnjih desetletjih ne spremljajo dopolnjujoči interesi moških (mož) za ustrezno prevzemanje partnerske oziroma starševske vloge v družini in domačem gospodinjstvu. Celo brezposelni moški ne kažejo pripravljenosti, da bi se močneje vključili v domače gospodinjstvo delo (Hobson, 1992:4) in s tem prispevali k odpravi spolno neenakomerne obremenitve z eksistencialno nujnimi deli. Z vidika večine žensk torej še vedno prevladuje nepravilnost.

Moško določeni vzorci vsakdanjega življenja učinkujejo na različnih ravneh, vendar brez jasne oznake spola ustvarjalcev; nastopajo pač kot »človeški«, kot plodovi »civilizacije«. *Posledica in pogoj učinkovanja teh rutiniziranih vzorcev pa sta materialna in moralna nadobremenjenost žensk in njihova dejanska prikrajšanost v možnem razpolaganju z ustvarjenimi dobrinami in storitvami.* Poudariti je treba, da prikrajšanost po spolu (v povezavi s socialnim statusom) ni rezultat individualne odločitve med dostopnimi različnimi možnostmi, temveč vstopa ve-

* Dr. Maca Jogan, redna profesorica na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani.

činoma prisilno in celostno kot notranje nelomljiva sestavina organizacije vsakdanjega življenja; od produkcije pravil in vedenj o pravilni spolni identiteti (predvsem s stereotipno predstavo in pričakovanji o specifični ženski/moški vlogi) do zagotavljanja nadzora nad uresničevanjem teh pravil. K lažjemu dojojanju totalnosti androcentrizma nam lahko pomaga tale razpredelnica.

Razpredelnica 1: Reprodukcijsko spolno specifičnih vlog in vzorcev delovanja v javni in zasebni sferi v androcentризmu

Linije pretoka definicij pravilnosti in nadzora v delitvi dela o spolu kažejo na podrejen položaj žensk, na njihovo domestificirano eksistenco. Kljub temu da se zlasti v zadnjih desetletjih začnajo linije pretoka spreminjati, je predložen model strukturne (re)produkcije spolne neenakosti še vedno uporabljen. Uporabljivost je še toliko večja, če upoštevamo izsledke mnogih raziskovanj v sodobnosti (npr. I. Ostner, 1994, 138), ki kažejo, da se je v vseh družbah z visoko stopnjo udeležbe žensk v plačanem delu bolj spremenila delitev dela med samimi ženskami kot med moškimi in ženskami; zaposlene ženske vedno bolj pomagajo drugim ženskam, da se lahko zaposlujejo ali ostanejo zaposlene.

Za »gladko« vsakdanje delovanje je pomembno, da je prikrajšanost žensk na simboli in duhovno-moralni ravni odpravljena in popravljena, kar poteka zlasti s povečevanjem družine. Pri tem je v rabi model konstruiranja pojma družine, ki dosega prepričljivost s povezovanjem skrženo ujete resničnosti (očiščene neprijetnosti) in razširjenjem te podobne na celoto. V delu presoj, ki krožijo v slovenskem družbenem prostoru, družina funkcionira kot malik in že samo uporabljanje tega pojma naj bi kazalo na posebno človekoljubnostno usmeritev uporabnikov (posrednikov).

Upoštevanje dejstva, da so individualne (ne)možnosti delovanja po spolu mnogostransko strukturno določene, nam omogoča razumevanje trdovratnosti

»tradicionalnih« androcentričnih vzorcev v vsakdanjem življenju konec 20. st. Poleg izraženih smotrov, ki opravičujejo (katero koli) sodobno družbo kot neseksistično in enako prijazno do obeh spolov, obstajajo še skriti viri, ki (bolj ali manj samodejno) prispevajo k ohranjanju androcentrizma. Predno bomo spoznali, kako se hkratnost nasprotujočih si kulturnih usmeritev izraža v stališčih odraslih ljudi v Sloveniji, si oglejmo izsledke empiričnih raziskav o nekaterih skritih virih.

Globinski viri androcentrizma v sodobnosti

Če zanemarimo dokaj odkrito in zgodovinsko preskušeno ter kontinuirano androcentrično usmeritev Katoliške cerkve (Jogan, 1922b), se androarhalni vzorci delitve dela po spolu v slovenski družbi 90-tih let 20. stoletja prenašajo sorazmerno nenadzorovano zlasti z vzgojo in izobraževanjem ter z množičnim sporazumevanjem. Čeprav so ti procesi spet notranje razčlenjeni in bi morali poznati vse sestavine, da bi lahko prepričljivo sklepali o uresničevani kulturni usmeritvi, si lahko izoblikujemo vsaj parcialno sodbo o prevladujoči usmeritvi na podlagi poznavanja pripomočkov, ki določajo temeljne vsebine in znanja.

Na ravni primarne socializacije, torej v najzgodnejši dobi oblikovanja identitete osebnosti, so brez dvoma upoštevanja vreden vzgojni pripomoček pravljice. Kot kažeta kvantitativna in kvalitativna analiza vsebine (Svečak, 1994), ponujajo npr. slovenske ljudske pravljice otrokom spolno neenake, seksistično opredeljene vloge, ki ustrezajo temeljni delitvi dela in osebnostnih lastnosti po spolu. Tako je moškemu pripisano, da je močan, dejaven, iznajdljiv, radoveden, gospodovalen, itd., ženski pa, da je šibka, pasivna, pokorna, ponižna, skromna itd. Razumljivo je, da je za žensko prihranjena predvsem zasebna, družinska, hišna eksistenca, medtem ko je moški odprt in dejaven v širokem javnem prostoru. Čeprav se pojavljajo nove pravljice, ostajajo stare še vedno privlačne in pogosto polnijo neposredne in čustveno pozitivne stike med odraslimi in otroki.

Podobni vzorci prevladujejo tudi v slovenskih berilih v osnovni šoli, kar je razumljivo, ker je njiževnost pač nastajala in učinkovala znotraj prevladujoče kulture. Kvantitativna analiza vsebine slovenskih beril od 2. do 8. razreda osnovne šole (Roš, 1993) kaže, da so spolno pristranski vzorci moške in ženske vloge nakopičeni zlasti v zadnjih dveh razredih osnovne šole. Tako je imel – denimo – deček v 7. razredu osnovne šole v šolskem letu 1992/93 možnost srečati 147 moških vlog v javni sferi, deklica pa le 18 ženskih vlog v tej sferi: v 8. razredu je razmerje celo 117 : 6. Sicer pa je v vseh berilih od 2. do 8. razreda (uporabljenih v šolskem letu 1992/93) učencem na voljo 265 moških in 36 ženskih poklicnih (javnih) vlog. Seveda se spolno specifično zamejevanje javnih in zasebnih delovanj učinkovito začenja že v berilu za 1. razred osnovne šole (Tripkovič, 1992).

Delno takšno seksistično usmerjenost popravljajo nekateri drugi učbeniki (zlasti za biologijo v 8. razredu ter učbenik Etika in družba), vendar je treba upoštevati, da se s poukom slovenščine ustvarjajo sploh temeljne zaloge vedenja in zmogljivosti posameznika/ce za oblikovanje lastnih vzorcev delovanja, za dojemanje in presojanje delovanj vseh drugih ljudi. Če upoštevamo npr. samo spolno zasedbo javne sfere v vzgojnem in izobraževalnem postopku v predšolski dobi, potem spoznamo, da vseskozi izrazito prevladuje androcentrično videnje pravnih vlog spolov (kar kaže tudi spodnja razpredelnica).

Razpredelnica 2: Delitev vlog v javni sferi po spolu v pravljičah in berilih (v %) v Sloveniji

Spol	Obdobje		
	Predšolsko	1. 1.	2.–8. razred
M	84,4	66,7	86,2
Ž	15,6	33,3	13,8

Na višjih ravneh izobraževanja stanje ni bistveno boljše, celo na nekaterih družboslovnih fakultetah (ali znotraj posameznih dodiplomskih in podiplomskih študijskih programov) ni možnosti, da bi se prihodnji intelektualci srečali s problematiko androcentrizma (npr. pri študiju menedžmenta, Kanjuo 1994). Če upoštevamo še splošno usmerjena (torej ne posebej ženskam namenjena) občila, potem se ponudba androcentrično opredeljene ženske in moške vloge še poveča (Verša, 1992).

Glede na to da so vsebine pripomočkov le ena sestavina vzgojnoizobraževalnega procesa, je učinkovitost prenosa vzorcev odvisna od usmeritve drugih, zlasti od učečih. Prav ti lahko s svojim delovanjem prispevajo bodisi k pozitivni bodisi k negativni identifikaciji učencev s prevladujočimi spolno pristranskimi vlogami. Vprašanje občutljivosti učečih za to problematiko je še toliko pomembnejše, ker je treba kulturno dediščino upoštevati kot danost, ki jo pa lahko različno razlagamo in iz katere črpamo sporočila za (takšno ali drugačno) današnjo rabo. Samo prevladovanje androcentrizma v »skritem programu« vzgoje in izobraževanja torej še ne zagotavlja njegove popolne reprodukcije, gotovo pa trajno prispeva k porajanju konfliktnosti in dilem, negotovosti in ambivalentnosti pri določanju individualnih usmeritev delovanja.

Androginizem in androcentrizem v 90-ih

Glede na to, da je do konca 19. stol. androcentrično opredeljena vloga ženske kot družinskega (in domestificiranega, udomaćenega) bitja nemoteno delovala, da je bila ključna določilnica družbene organizacije v prvi polovici 20. stoletja in zaradi dejstva, da se androgina kultura šele postopno in delno uveljavlja, verjetno ne moremo biti presenečeni ob podobi, ki nam jo o stališčih v začetku 90-ih kažejo raziskave slovenskega javnega mnenja (Toš, 1991, 1992, 1993). V nadaljevanju se bom omejila le na nekaj ključnih kazalnikov, ki kažejo na delno erozijo androcentrizma v vsakdanjem življenju.

Klasična androcentrična opredelitev vloge moškega je, da je skrbnik družine (in njen predstavnik v javnosti), s čimer je tudi določeno njegovo gospodovanje nad ženo (in otroki). Takšna določitev je brez dvoma bližje interesom moških, saj opravičuje in utrjuje tudi njihov odpor do vključevanja v gospodinjsko in domače delo. Gotovo ni naključje, da s stališčem »Naloga moža v zakonu je, da služi denar, naloga žene pa je, da skrbi za gospodinjstvo in družino« (SJM 1991/12, vpr. 4.08/a) soglaša ali močno soglaša več moških kot žensk (44,4% : 36,8%) ter ne soglaša ali sploh ne soglaša več žensk kot moških (44,2% : 35,0%).

Odgovori na isto vprašanje v letu 1993 (SJM 1993/2, vpr. 1.02/B) kažejo nekoliko drugačno podobo: (močno) soglaša 41,5% moških in 38,4% žensk,

(močno) ne soglaša pa 38,5% moških in 45,9% žensk. Primerjava spolno različne usmerjenosti glede moške vloge v letih 1991 in 1993 dopušča domnevo, da se začenja težnja radikalizacije žensk. Za zdaj je še prezgodaj ugibati, ali se bo ta težnja nadaljevala ali ne. Vsekakor pa je treba upoštevati, da se povečuje stopnja izobraženosti žensk, kar utegne biti pomembna opora za utrjevanje androgenosti.

Zanimiva je primerjava spolno neenakega podpiranja klasične androcentrične usmeritve pri opredelitvi vloge moškega na Slovenskem z ugotovitvami raziskave v ZRN. Po podatkih raziskovanj sredi 80-ih let v ZRN (Schmidt-Waldherr, 1933:3) 80% nemških moških sprejema stališče, da »je mož zaposlen, žena pa ostane doma« kot dobro rešitev; kljub temu pa osebno želi ta model le 44% moških.

Večstoletna domestifikacijska določevanja ženske vloge so – zlasti pri moških – v slovenskem prostoru očitno dokaj čvrsto ukoreninjena še v 90-tih letih. O tem moremo sklepati na podlagi strinjanja s stališčem »*Že v redu, če je ženska zaposlena, toda tisto, kar si ženske najbolj želijo, so dom in otroci*« (SJM 1992/1, vpr. 1.56/c). S tem stališčem (močno) soglaša 72,1% moških in 68,2% žensk, ne soglaša ali močno nasprotuje pa 17,2% moških in 24,8% žensk.

Podatki iz raziskave SJM konec leta 1993 (SJM 1993/2, vpr. 1.01/D) kažejo nekoliko drugačno sestavo: (močno) soglaša 59,8% moških in 62,5% žensk – torej gre za upad strinjanja, hkrati pa pri ženskah tudi za zmanjšanje deleža tistih, ki se ne strinjajo: (močno) ne soglaša 19,7% moških in 18,8% žensk. Ali bi morebiti lahko pojasnili zmanjšanje deleža žensk, ki zavračajo to krčitev ženske na mater, kot posledico okrepljene rekatolizacije in izraz repatriarhalizacije v devetdesetih letih! Odgovore na to vprašanje bodo dala raziskovanja proti koncu desetletja.

Da ženske ne razumejo dela zunaj doma kot neko prehodno in naključno dejavnost, kaže njihovo močnejše zavračanje stališča »*Kadar je malo možnosti za zaposlitev, naj imajo pri zaposlovanju moški prednost pred ženskami*« (SJM 1992/1, vprašanje 1.23a). Skoraj dve tretjini – 65,6% žensk (in 54% moških) ne soglaša s tem stališčem, soglaša pa 32,9% moških in 23,5% žensk. Omeniti pa je treba, da pri ženskah takšna usmeritev večinoma ni povezana s predstavami o odpovedi otrokom in družini, kar kažejo spolno neenaki deleži v odgovorih na vprašanje »*Ali mislite, da mora ženska za izpolnitev svojega življenja imeti otroke, ali pa to ni nujno?*« (SJM 1992/1, vpr. 1.53); 58,6% žensk in 49,5% moških meni, da potrebuje otroka, da to ni nujno, pa meni 35,9% žensk in 43,9% moških.

Sorazmerno močno prisotnost androcentrično določenih vlog moškega in ženske v zavesti posameznic in zlasti posameznikov v zvezi z družino kažejo stopnje strinjanja z nekaterimi stališči, ki delujejo v vsakdanjem »zdravem razumu« in so pogosto nevprašljive sestavine oblikovanja pričakovanj o drugem spolu. Eno takšnih stališč, ki je (lahko) tudi sredstvo za spodbujanje občutka krivde pri ženskah (torej dejavnik kulpabilizacije žensk, oziroma njihovega enostranskega moralnega obremenjevanja), se glasi: »*Predšolski otrok bo zelo verjetno trpel, če je mati zaposlena*« (SJM 1992/1, vpr. 1.56/b). S tem stališčem soglaša 14,4% moških in 15,7% žensk, ne soglaša 51,3% moških in 44,5% žensk, močno pa mu nasprotuje 27,7% moških in 32,5% žensk. Približno izenačeno po spolu (79% moških in 77% žensk) se torej več kot tri četrtine vseh respondentov ne strinjajo ali celo močno nasprotujejo stališču, ki ga dokaj pogosto uporabljajo zagovorniki »prave, tople družine«.

Vendar pa je v okoliščinah neuravnovešenih učinkovanj in glorifikacij družine navzoče tudi stališče, ki ga glede na prejšnje razumevanje ne bi pričakovali. Glede na neprekinjeno razlaganje o negativnih posledicah ženske zaposlitve za družino je

(skorajda) razumljivo, da večina obeh spolov (69,6% moških in 66,5% žensk) soglaša ali močno soglaša s stališčem »Gledano v celoti, družinsko življenje trpi, kadar je žena polno zaposlena« (SJM 1991/2, vpr. 4.08/b). Samo 17,5% žensk in 13,5% moških ne soglaša ali sploh ne soglaša s tem stališčem.

Torej so tudi ženske pretežno ponotranjile (moškim prijazno) oceno, kar pa je verjetno posledica dejanske večje odgovornosti in vključenosti žensk v vsakdanje delo v družini ter njihove hierarhije vrednih področij delovanja. Kot je pokazala mednarodna raziskava vrednot 1992 (SJM 1992/1, vpr. 1.1/b), je tako za ženske kot za moške (v približno izenačenem obsegu) družina postavljena na isto mesto kot delo: za 96,9% moških in žensk je delo zelo ali precej pomembno in za 96,9% žensk ter za 95,5% moških je družina zelo ali precej pomembna.

Na podlagi teh podatkov lahko sklepamo, da je dilema družina ali zaposlitev (ki jo zagovorniki »prave« družine bolj ali manj odkrito še vedno zagovarjajo) nasploh praktično odpravljena. Podobno situacijo odkrivajo tudi raziskovalke v drugih okoljih v Evropi, npr. K. Gottschall (1989:40), ki za ZRN ugotavlja, da se ženske ne bodo odpovedale zahtevam po samostojnem oblikovanju življenja in povezavi poklica z družino ter poudarja, da »politika razlik« ob ohranjanju spolno specifične delitve dela ni vodilo za prihodnji razvoj.

Kljub temu, da oba spola približno enako ocenjujeta pomembnost družine, privrženost družini različno občutita; pri ženskah gre za nadobremenjevanje, medtem ko pri moških družina pogosto pomeni faktor razbremenjevanja v opravljanju vsakdanjih (življenjsko neizogibnih) opravil. S tega vidika lahko tudi razumemo, zakaj pri moških prevladuje prepričanje o nezamenljivosti dela (normalne zaposlitve) z družino (in gospodinjsko vlogo). Tako bi npr. v ZRN le 1% moških osebno želel zamenjavo (Schmidt-Waldherr, 1993:3).

Zaradi razbremenilne vloge družine imajo moški več časa za različne vrste svobodne izbire drugih dejavnosti, pa bodisi da gre za prijateljske stike ali za politično delovanje. O raziskavi SJM 1992/1 (vpr. 1.1c in 1.1e) so npr. prijatelji in znanci zelo pomembni ali precej pomembni za 85,4% moških in le za 39,4% žensk. Politika pa je zelo ali precej pomembna za 29,0% moških in 19,8% žensk. Mimogrede je treba opozoriti na to, da politika za ženske sploh ni več »španska vas« (po SJM 1992/1, vprašanje 1.2), saj tudi one v prijateljskem krogu pogosto (18,4% vseh žensk) razpravljajo o politiki, čeprav še ne tako pogosto kot moški (26,1%); nikoli ne razpravlja o politiki 15,2% moških in 20,4% žensk; včasih 58,5% moških in 60,6% žensk.

Kot dediščino androcentrizma in domestificiranosti žensk lahko razumemo tudi dejstvo, da so ženske nekoliko bolj zadržane in plahe ter očitno manj samozavestne in trdne v svojih stališjih. To kažejo spolne razlike v vztrajnosti prepričevanja drugih (prijateljev, sorodnikov ali sodelavcev), naj tudi oni sprejmejo njihovo mnenje (SJM 1992Z1, odgovori na vprašanje 1.3); pogosto to dela 12,5% moških in 7,3% žensk; nikoli 23,2% moških in 29,2% žensk; od časa do časa 35,7% moških in 33,2% žensk.

Pri ženskah se že pojavlja ozavedenje o skrčenih možnostih avtonomnega delovanja. Tako več žensk kot moških izraža utesnjenost oziroma ugotavlja manjše možnosti nadzora nad svojim življenjem. Takšno usmeritev kaže razvrstitev spolov v odgovorih na vprašanje (SJM 1992/1, vpr. 1.12) »Nekateri ljudje imajo občutek, da lahko docela svobodno izbirajo način življenja in ga nadzorujejo, drugi pa imajo občutek, da tisto, kar sami počnejo, nima dejanskega vpliva na to, kar se jim zares zgodi. Prosimo vas, da nam s pomočjo te lestvice pokažete, koliko svobode izbire in možnosti nadzora nad svojim življenjem občutite vi sami«: po lestvici od

1=sploh nič do 10=v veliki meri je npr. v prostoru od 1–5 40,4% žensk in 33,6% moških.

Očitno ženske še vedno pogosteje kot moški najdejo nadomestilo za svoje prikrajšanosti v veri in svoji verski privrženosti, o čemer moremo sklepati iz odgovorov na vprašanje »Ali sodite, da vam vera daje tolažbo in moč ali ne?« (SJM 1992/1, npr. 1.39); pozitivno odgovarja 48,7% žensk in 36,3% moških, negativno pa 46,4% moških in 35,2% žensk.

Glede na androcentrično krčenje ženske na mater in gospodinjo je treba opozoriti, da je pri ženskah predstava žene matere redkeje kot pri moških vezana le na vlogo gospodinje, kar kaže stopnja strinjanja s stališčem »Za žensko je prav tako izpolnjujoče, če je gospodinja, kot če dela za plačilo« (SJM 1992/1, vpr. 1.56/d): 44,6% moških in 36,1% žensk soglaša, 14,4% moških in 14,6% žensk pa močno soglaša s tem stališčem. Očitna je spolna razlika v nestrinjanju, saj 35% žensk in 24,4% moških ne soglaša s tem stališčem (močno nasprotuje le 1,8% moških in 3,3% žensk). Nejasnost glede tega stališča je večja pri moških kot pri ženskah (14,8% moških in 10,9% žensk je odgovorilo »ne vem«).

Ženske so tudi močnejše kot moški prepričane, da je »biti zaposlena za žensko najboljši način, da doseže neodvisnost« (SJM 1992/1, vpr. 1.56/e): močno soglaša s tem stališčem 24,8% žensk in 16,4% moških, soglaša 44,9% žensk in 43,9% moških; ne soglaša pa 26,3% moških in 19,9% žensk; moški so tudi nekoliko bolj negotovi kot ženske (12,5% moških in 9,7% je za »ne vem«). Zanimivo je spet pogledati odgovore na isto vprašanje v letu 1993 (SJM 1993/2, npr. 1.01/F): zmanjšali so se deleži zlasti tistih, ki močno soglašajo (13,0% moških in 20,4% žensk), ali pa ne soglašajo (20,5% moških in 13,5% žensk); približno enaka sta deleža tistih, ki soglašajo (42,8% moških in 44,6% žensk), pojavil pa se je delež indiferentnih – 14,7% moških in 13,3% žensk (ki se v merjenju 1992 sploh niso mogli ustrezno uvrstiti in so bili takrat najbrž delno navzoči v kategoriji »ne vem«).

Ženske bolj kot moški podpirajo stališče, da morata oba, mož in žena prispevati k dohodu gospodinjstva (SJM 1992/1, 1.56/f); 50,9% žensk in 40,2% moških močno soglaša, soglaša pa 49,5% moških in 41,2% žensk. Po podatkih za leto 1993 (SJM 1993/2, vpr. 1.02/A) pa 37,9% moških in 44,1% žensk močno soglaša, soglaša pa 52% moških in 49,5% žensk.

Sklep

Na podlagi zanesljive empirične evidence torej lahko za sodobne slovenske razmere sklepamo, da se je na ravni definiranja in individualnega sprejemanja vzorcev dopustnega in zelenega delovanja ob tradicionalni androcentrični kulturi že ugnezdila in da se postopno uveljavlja androgina kultura, v kateri se vzorci vsakdanjega delovanja ne razvrščajo hierarhično glede na spol, v kateri ni samoumevnega kopičenja ugodnosti in prednosti na eni (moški) strani in v kateri se pripadnikom obeh spolov omogoča mnogostransko zasebno in javno delovanje. Ni naključje, da takšno usmeritev bolj sprejemajo ženske kot moški, saj se z uresničevanjem te usmeritve zmanjšujejo dejanska bremena žensk v zvezi z družino. Ta pa so še vedno razporejena spolno neenako, o čemer pričajo tudi podatki iz raziskav SJM. Zelo vsakdanji, vendar pa tudi prepričljiv kazalnik za to je lahko odgovor na vprašanje »Ali delate tudi ob nedeljah?« (SJM 1992/Media, vpr. 6.06), kajti družina kot skupnost (pogosto) medsebojno odvisnih članov mora delovati tudi ob nedeljah. Vedno dela ob nedeljah 28,5% žensk in 14,5% moških. Torej se

tudi v različni obremenitvi po spolu kaže, da je nedelja resnično bolj v skladu z religijsko označitvijo – »Gospodov dan«.

Kot kaže vrsta raziskav osemdesetih in v začetku devetdesetih v drugih okoljih v Evropi (Jogan, 1992), je dejansko večja obremenjenost žensk z družino tisti dejavnik, ki ob omejevanju in sorazmerno sistematičnem nadziranju androcen-trizma v javnem območju prispeva k temu, da se politika enakih možnosti ne more uresničevati v »enakih rezultatih«.

Družbena razbremenitev žensk kot »naravnih« odgovornih nosilk družinskega življenja (na celi črti: od opredelitev spolne identitete do »novega očetovstva«) in vzpostavljanje institucionalnih pogojev ter spodbujanje simetrične družine lahko prispevajo k povečanju kakovosti življenja in k odpravljanju diskriminiranega položaja žensk. Nastavki za takšno usmeritev, ki je tudi jedro strategije v EU (Jogan, 1992a), so v slovenskih razmerah že izoblikovani in primerno učvrščeni, njihovo prihodnje razvijanje pa je odvisno tudi od oblikovanja novih »zalog ve-denja«, v katere je treba vključevati vsestranske ženske izkušnje z realno družino. Resolucija o temeljih oblikovanja družinske politike v Republiki Sloveniji (spre-jete v parlamentu 9. 7. 1993) ni ovira za razvoj androgine celostne kulture, vprašanje pa je, kako se bo novo razporejanje moči v političnem odločanju izražalo v praktični regulaciji. V raziskavi o porodniškem dopustu (Jogan 1985: 175, 182) leta 1984 se je namreč razkrilo, da so imetniki višjih položajev in bogatejši manj naklonjeni praktičnim rešitvam, ki bi dolgoročno omogočale utr-jevanje androginiteti. Je morebiti prestrukturiranje na pozicijah moči skriti vzrok za nekatere izraze repatriarhalizacije?

LITERATURA

GOTTSCHALL, Karin (1989): »Frauen auf dem Bundesrepublikanischen Arbeitsmarkt: Integrationsprozesse mit Widersprüchen und Grenzen«. V: FrauenSozialKunde (ur. Müller Ursula in Walldherr-Schmidt Hiltraud). Bielefeld: AJZ Verlag. 11–41.

HOBSON, Barbara (1991): »No Exit, No Voice. A Comparative Analysis of Women's Economic Dependency and the Welfare State«. Referat na First European Conference of Feminist Researchers: Women in a Changing Europe. Aalborg. August 18–22 1991.

JOGAN, Maca (1985): Porodniški dopust kot sestavina biosocialne reprodukcije. V: Zdravstveno varstvo. Ljubljana. februar 1985 (str. 127–188).

JOGAN, Maca (1992): »Gender, Hierarchy and the (Re)production of the Unequal Opportunities on the Labour Market as a Total Social Process.« Referat na First European Conference of Sociology: Perspectives on a Changing Europe (Sekcija II/4: Gender Relations and the Labour Market). Vienna. 26–29. avgust 1992. Rokopis.

JOGAN, Maca (1992a): »Seksizem, politika in politična kultura.« TiP. XXIX. 11–12: 1141–1150.

JOGAN, Maca (1992b): »Ženska, religija in cerkev.« V: Ko odrgneš sedem tančic (uredila M. Cigale). Ljubljana: Društvo Inicijativa (str. 15–36).

KANJUO-MRČELA, Aleksandra (1994): *Ženske v menedžmentu – stanje in perspektive*. Magistrska naloga. Ljubl-jana: FDV.

OSTNER, Ilona (1994): »Independence and dependency« Women's studies International Forum. 17. 2/3: 129–139.

ROŠ, Alja (1993): Seksizem v šolskih učbenikih. Diplomski naloga. Ljubljana: FDV.

SCHMIDT-WALDHERR, Hiltraud (1993): »Sozialer Wandel – Women in Transition – Families in Transition. Von der »waterlosen Gesellschaft« zur »neuen Väterlichkeit««. Referat na mednarodnem seminarju. Würzburg.

SVEČAK, Darja (1994): Pravlje kot utrjevalke hierarhije med spoloma. Diplomski naloga. Ljubljana: FDV.

TOŠ, Niko (1991): Slovensko javno mnenje 1991/2 (december 1991). Vodja raziskovalnega projekta N. Toš. Ljubl-jana: FDV.

TOŠ, Niko (1992): Slovensko javno mnenje 1992/1 (Mednarodna raziskava vrednot, februar 1992). Ljubljana: FDV.

TOŠ, Niko (1992/Media): Slovensko javno mnenje 1992/Media (julij 1992). Ljubljana: FDV.

TOŠ, Niko (1993): Slovensko javno mnenje 1993/1; 1993/2 (oktober, november 1993). Ljubljana: FDV.

VERŠA, Dorotea (1992): Lik ženske na televiziji. Diplomski naloga. Ljubljana: FDV.